

Perry Anderson: Det grekiska fiaskot

[Ur Jacobin Magazine, 23 juli 2015. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

Krisen i Grekland har framkallat en förutsägbar blandning av indignation och självbelåtenhet i Europa, som omväxlande har beklagat den bistra lösning som Aten påtvingats och firat att Grekland i sista minuten blev kvar inom den europeiska familjen, eller båda på en gång. Båda två är lika fruktlösa. En realistisk analys har inte plats för någon av dem.

Det är ingen nyhet 2015 att Tyskland återigen är det dominerande landet på kontinenten: det har stått klart i åtminstone 20 år. Inte heller är det någon politisk nyhet att Frankrike har inskränkts till att vara dess hantlangare, i ett förhållande som inte är olikt Storbritanniens relation till USA: ända sedan de Gaulles tid har den franska politiska klassens reflexer återgått till det tidiga 1940-talets reflexer, inte bara genom att anpassa sig till den för tillfället överordnade makten utan också beundra den, först Washington och sedan Berlin.

Minst av allt är valutaunionens resultat någon överraskning så här långt. Ända från början var fördelarna med en europeisk samverkan – som tas för givet av hela den respektabla opinionen – mycket blygsamma.

2008 drog två ekonomer som var för samverkan, Barry Eichengreen och Andrea Boltho, efter en ytterst noggrann beräkning slutsatsen att den sedan slutet av 1950-talet fram till mitten av 1970-talet kanske hade ökat Gemensamma marknadens BNP med 3-4%, att det Europeiska valutasystemet inte hade någon effekt, att den Europeiska enhetsakten kanske hade inneburit 1% till, och att valutaunionen knappt hade någon som helst märkbar effekt på varken tillväxten eller produktionsnivån.

Det var innan den ekonomiska världskrisen drabbade Europa. Sedan dess är det välkänt att den gemensamma valutans tvångströja har varit lika katastrofal för Europeiska unionens (EU:s) södra del kring Medelhavet, som den har varit fördelaktig för Tyskland, där lönedpressningen – som döljer den mycket låga produktivitetsökningen – har givit den tyska industrin en konkurrensfördel i hela EU. Vad gäller tillväxttakten räcker det att titta Storbritanniens eller Sveriges ekonomiska resultat sedan Maastricht för att visa hur tomt påståendet är att euron har varit en speciell välsignelse för något annat land än dess främsta arkitekt.

Sådan är den ”europeiska familjens” verklighet, som den har byggts upp av valutaunionen och Stabilitetspakten. Dess ideologi har inte påverkats. I den officiella och intellektuella diskussionen garanterar EU fred och välbefinnande för kontinenten, den undanröjer spöket av konflikter mellan länder, försvarar demokrati och mänskliga rättigheter och upprätthåller principen om en kontrollerad fri marknad, på vilken alla andra friheter till syvende och sist grundar sig. Även om dess regler är hårda så är de flexibla. Dess motiv förenar solidaritet och effektivitet.

För den medvetenhet som denna ideologi har skapat – och som delas av hela det europeiska politiska etablissemangen och den överväldigande majoriteten kommentatorer och journalister – har Greklands lidande varit smärtsamt att betrakta. Men till sist har förnuftet segrat, en kompromiss har uppnåtts och alla måste dela förhoppningen att EU inte har drabbats av några obotliga skador.

Sedan Syrizas valseger i januari har den riktning som krisen i Grekland tagit också gått att förutse, om än med en slutkläm som inte gick att förutsäga. Krisens ursprung var en kombination av den bluff som Pasok under Konstantinos Simitis drog till med för att kvalificera sig för inträde i eurozonen, och den världsomspännande kraschens effekt 2008 på den svaga – och skuldtyngda och icke konkurrenskraftiga – grekiska ekonomin.

Efter 2010 påtvingades Grekland en rad åtstramningspaket – som en gång i tiden kallades ”stabilise-

ringsplaner” – som föreskrevs av Tyskland och Frankrike, vars banker löpte störst risk om Grekland ställde in betalningarna, men genomfördes av trojkan, Europakommissionen, Europeiska centralbanken och Internationella valutafonden, som övervakade dem på plats.

Efter fem år av massarbetslöshet och nedskärningar av samhällsservicen hade Greklands skuld bara blivit ännu större. Syriza kom till makten därför att de, med ytterst eldig retorik, lovade att sätta stopp för Greklands underkastelse under trojkans makt. De skulle ”omförhandla” villkoren för landets förmyndarskap i Europa. Hur hoppades de kunna göra det? Helt enkelt genom att be om vänligare behandling, och förbanna när den inte kom till stånd – böner och förbannelser som båda vädjade till Europas ädla värderingar, som väl Europarådet inte kunde slå dövörat till för?

Det var redan från början uppenbart att alla tankar på att avstå från euron var oförenliga med dessa utgjutelser, denna blandning av böner och förbannelser. Det fanns två skäl till det. Syriza-ledningen hade en inskränkt åskådning, och de hade svårt att tänka sig att det var någon skillnad mellan medlemskap i EU och i eurozonen, och behandlade ett utträde från den ena som praktiskt taget uteslutning ur den andra: den yttersta mardrömmen för varje god europé, som de ansåg sig vara.

De var också medvetna om att grekernas levnadsstandard – som gynnades av de låga räntor som orsakades av konvergensen av riskspridningar över hela Europa, påspädda med strukturfonder – verkligen hade ökat under Simitis’ år med Potemkinkulisser och efterlämnat varma minnen av euron hos folk, som inte kopplade samman den med den senare misären. Syriza gjorde inga försök att förklara sambandet. Tsipras och hans kollegor försäkrade alla som ville lyssna att det tvärtom inte kunde bli frågan om att lämna euron.

I och med det gav de upp alla verkliga förhoppningar om att förhandla med det verkliga Europa – och inte med sitt drömland. 2015 var hotet om Grexit ekonomiskt mycket svagare än vad det hade varit 2010, för nu hade de tyska och franska bankerna betalats med räddningspaketet som formellt gick till Grekland. Trots att det på andra ställen har låtit som en olyckskorp, så har det tyska finansdepartementet, med goda skäl, sedan en tid avfärdat alla dramatiska materiella konsekvenser av att Grekland skulle ställa in betalningarna.

Men för den europeiska ideologi som eurozonens samtliga regeringar ansluter sig till vore ett sådant symboliskt slag mot den enade valutan – med dagens typiska språkbruk själva det ”europeiska projektet” – smärtsamt, ett bakslag som man ansåg det avgörande att undvika. Om Syriza, direkt när de hade blivit valda, hade infört beredskapsplaner för att på ett kontrollerat sätt ställa in betalningarna – förberett kapitalkontroll, utfärdande av en alternativ valuta och andra övergångsåtgärder som skulle behöva införas över en natt för att det inte skulle bli kaos – och hotat EU med det, så skulle de ha haft ett förhandlingsvapen i händerna.

Om de också hade klargjort, att Grekland i händelse av en kraftmätning skulle kunna lämna Nato, så skulle till och med Berlin ha tänkt sig för två gånger om ett tredje åtstramningspaket inför USA:s rädsla för sådana framtidsutsikter. Men för Syrizas optimister var det givetvis ännu mer tabu än tanken på en Grexit. Så varför skulle Europas församlade makter göra eftergifter till framställare som omväxlande bönföll och skymfde dem och inte hade några kort på hand, när de redan på förhand visste att vad de än beslutade så skulle det godtas? Utifrån sina erfarenheter agerade de alldeles förnuftigt.

Det enda som var oväntat i denna annars så fullständigt förutsägbara historia kom när den grekiska premiärministern Alexis Tsipras i desperation genomförde en folkomröstning om det tredje memorandum som landet ställdes inför, och de grekiska väljarna förkastade det med stor majoritet. Beväpnad med detta rungande ”nej” återvände Tsipras från Bryssel efter att ha sagt ett skamset ”ja” till ett fjärde och ännu hårdare memorandum, och hävdade att han inte hade något val eftersom grekerna var fästa vid euron.

Varför hade man då inte frågat dem det i folkomröstningen – kommer ni att gå med på vad som

helst, under förutsättning att vi behåller euron? Efter att ha uppmanat till ett bestämt ”nej” och inom lite mer än en vecka kräva ett undergivet ”ja”, har Syriza vänt sin kapp med en hastighet som vi inte har upplevt sedan den europeiska socialdemokratin stödde krigskrediterna 1914, även om partiets ära denna gång har räddats av en minoritet i partiet.

På kort sikt kommer Tsipras utan tvekan att frodas på ruinerna av sina löften, precis som den mest uppenbara utländska jämförelsen Labourledaren Ramsay Macdonald en gång gjorde i Storbritannien som ledare för en nationell konservativ regering som genomdrev åtstramningar under depressionen, innan han begravdes under sin samtids och eftervärldens förakt. Grekland har haft sin andel av sådana gestalter. Få har glömt avfällingen Stefanos Stefanopoulos från 1965. Utan tvivel kommer landet att bli tvunget att leva med ännu en sådan.

Hur är det med krisens vidare logik? Som alla opinionsundersökningar visar har stödet för EU under det senaste decenniet minskat kraftigt överallt, och av goda skäl. Den ses nu för vad den har blivit: en oligarkstruktur som genomsyras av korrupcion, bygger på att förneka all sorts folklig överhöghet, och genomdriver en hård ekonomisk regim av privilegier för några få och vedermödor för majoriteten.

Men det betyder inte att den hotas av någon dödlig fara underifrån. Ilskan ökar i befolkningen. Men ännu så länge överträffas den av rädsla. Under alltmer osäkra förhållanden, men ännu inte någon katastrof, kommer den första instinkten alltid att bli att hålla kvar vid det som existerar, oavsett hur fränstötande det är, istället för att riskera något som skulle kunna bli radikalt annorlunda. Det kommer att förändras först om och när ilskan blir större än rädslan. För tillfället är de som lever på rädsla – den politiska klass som Tsipras och hans kollegor nu ansluter sig till – trygga.